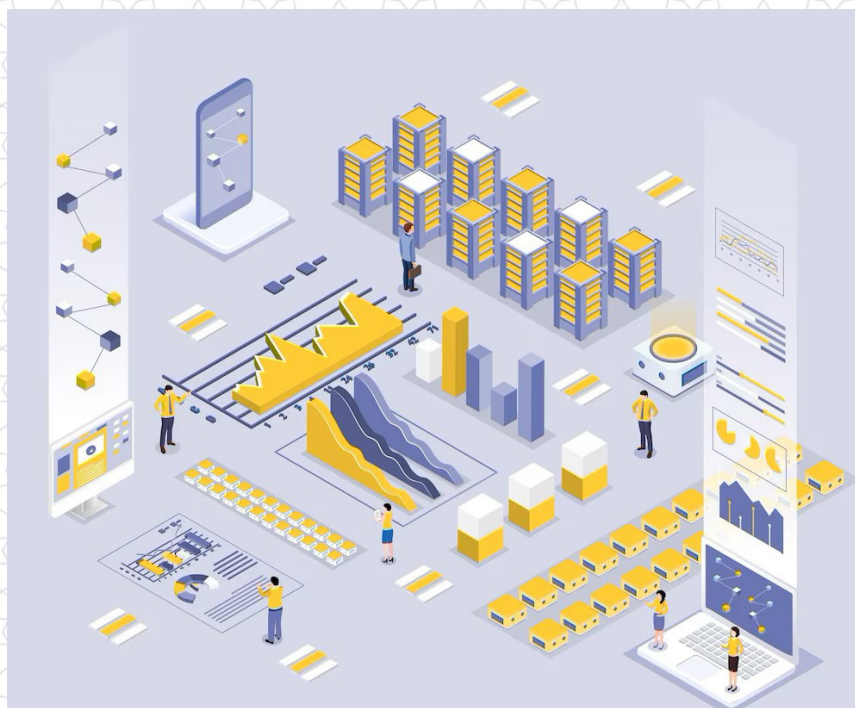

پارلمان الکترونیک و دیجیتال (۱): اصول، چارچوب‌ها و الزامات اجرایی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۰۲/۰۸

شماره مسلسل:

۲۱۴۴۵

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

پارلمان الکترونیک و دیجیتال (۱): اصول، چارچوب‌ها و الزامات اجرایی

نوع گزارش: طرح و لایحه □، نظارتی □، راهبردی □، پیش‌نویس قانونی □

نام دفتر:

مطالعات حکمرانی (گروه سیاست‌پژوهی و آزمایشگاه حکمرانی)

تهیه و تدوین کنندگان:

محمد نثاری (گروه سیاست‌پژوهشی و آزمایشگاه حکمرانی)،
عطیه یوسفی (گروه سیاست‌پژوهشی و آزمایشگاه حکمرانی)

مدیر مطالعه:

حسین بابایی مجرد

ناظر علمی:

مهدی عبدالحمید

ناظر علمی خارج از مرکز:

محمد عبدالحسین زاده (عضو هیئت علمی دانشگاه علم و صنعت ایران)

گرافیک و صفحه آرایی:

ستایش افشاریان
سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی:

زهرا کریمی

واژه‌های کلیدی:

- حکمرانی
- هوش مصنوعی
- نهاد راهبر
- سازمان ملی هوش مصنوعی

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۴/۰۲/۱۵

فهرست مطالب

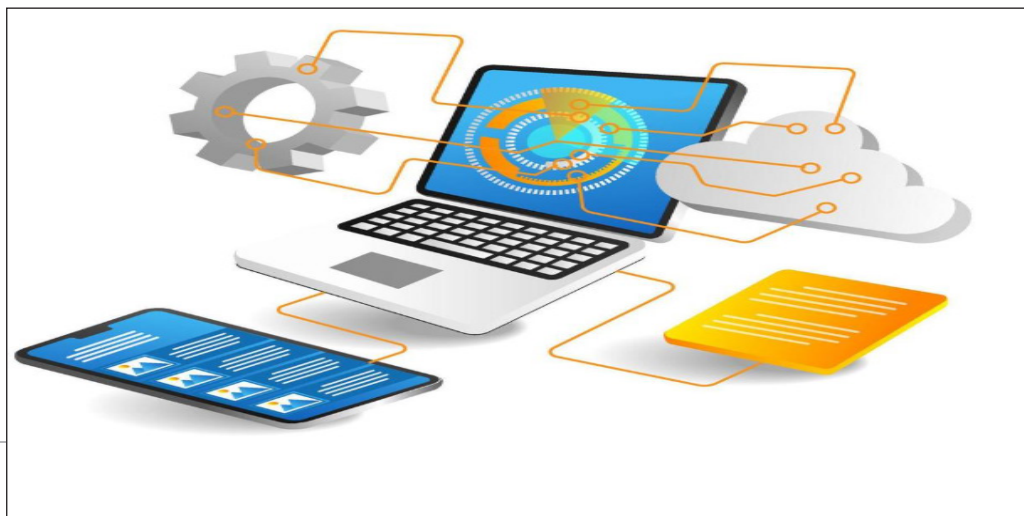
چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه.....	۹
۲. پیشینه.....	۱۰
۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز.....	۱۰
۲-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب شناسی.....	۱۲
۳. پارلمان الکترونیک.....	۱۳
۳-۱. تعریف پارلمان الکترونیک.....	۱۳
۳-۲. نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در پارلمان الکترونیک.....	۱۵
۴. پارلمان دیجیتال.....	۱۹
۴-۱. تحول دیجیتال.....	۱۹
۴-۲. پارلمان دیجیتال.....	۲۱
۵. پارلمان الکترونیک و دیجیتال: مزایا، اجزا و الزامات موفقیت.....	۲۴
۵-۱. ارتباط بین پارلمان الکترونیک و پارلمان دیجیتال.....	۲۴
۵-۲. مزایای پارلمان دیجیتال و الکترونیک.....	۲۵
۵-۳. مؤلفه‌ها و فناوری‌های مؤثر یک پارلمان دیجیتال و الکترونیک.....	۲۵
۵-۴. ویژگی‌ها و نکات کلیدی برای موفقیت یک پارلمان دیجیتال و الکترونیک.....	۲۶
۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۲۷
منابع و مآخذ.....	۲۹

فهرست جداول

جدول ۱. فهرست گزارش‌های مرتبط با پارلمان الکترونیک و دیجیتال در مرکز پژوهش‌های مجلس.....	۱۱
جدول ۲. فهرست قوانین مرتبط با پارلمان الکترونیک و دیجیتال.....	۱۳
جدول ۳. پیشنهاد توصیه سیاستی.....	۲۸

فهرست شکل‌ها

شکل ۱. حوزه‌های دیپلماسی پارلمانی و ابزارهای مدیریت دیجیتال.....	۱۶
شکل ۲. نمونه پروژه‌های حاصل از توسعه خدمات الکترونیک در پارلمان‌ها.....	۱۹
شکل ۳. حوزه‌های متأثر از یک برنامه تحول دیجیتال.....	۲۰
شکل ۴. برنامه تحول دیجیتال: پنج حوزه اصلی تمرکز.....	۲۰
شکل ۵. آماری از اقدامات پارلمان‌ها برای تحقق تحول دیجیتال.....	۲۲
شکل ۶. مؤلفه‌ها و فناوری‌های مؤثر یک پارلمان دیجیتال و الکترونیک.....	۲۶

پارلمان الکترونیک و دیجیتال (۱): اصول، چارچوب‌ها و الزامات اجرایی

Doi:10.22034/mrc.report.21445

چکیده

مفهوم پارلمان الکترونیک به عنوان یکی از دستاوردهای مهم فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات از اواخر قرن بیستم توجه پژوهشگران، سیاستگذاران و فعالان حوزه قانونگذاری را به خود جلب کرده است. پارلمان‌های دیجیتال، شکل کارآمدتری از پارلمان‌های سنتی هستند که با هدف افزایش شفافیت، کارایی و پاسخگویی در فرایندهای قانونگذاری طراحی شده‌اند و به شهروندان این امکان را می‌دهند که به اطلاعات دسترسی داشته و در فرایند تصمیم‌گیری‌ها به صورت فعال مشارکت کنند. هدف این گزارش، شناسایی مفاهیم و ابعاد تحول دیجیتال در پارلمان‌ها به منظور تسهیل گذار به پارلمان دیجیتال در ایران است. با بررسی مفاهیم، ابعاد و فرآیندهای دیجیتال‌سازی، این گزارش به دنبال ارائه راهکارهایی است که به بهبود کارایی، شفافیت و ارتباطات در نظام پارلمانی ایران کمک کند و نقش فناوری‌های نوین را در این تحول تحلیل کند.

نتیجه پژوهش حاضر نشان می‌دهد که برای دستیابی به یک پارلمان دیجیتال کارآمد، لازم است سیاست‌های کلیدی در زمینه توسعه راهبردی فناوری، نظارت مؤثر بر حکمرانی داده و تقویت مشارکت شهروندان تدوین شود. همچنین، توجه به استفاده از فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و ایجاد زیرساخت‌های پایدار و امن از الزامات اساسی در تحول دیجیتال هستند. به علاوه، آموزش و ظرفیت‌سازی برای اعضای پارلمان در ارتباط با فناوری‌های جدید به افزایش کارایی و اثرگذاری پارلمان‌ها کمک خواهد کرد. این مناظر می‌توانند به شکل‌دهی سازوکارهای بهتر و مؤثرتر در راستای تحول پارلمان‌ها در جهان معاصر کمک کنند.

بیان/شرح مسئله

در عصر دیجیتال کنونی، فرایندهای قانونگذاری و عملکرد پارلمان‌ها به طور قابل توجهی تحت تأثیر پیشرفت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات قرار گرفته است. بهینه‌سازی این فرایندها از یک سو به افزایش شفافیت، کارایی و پاسخگویی در تصمیم‌گیری‌های قانونی کمک می‌کند و از سوی دیگر، مسیر مشارکت فعال‌تر شهروندان در زندگی سیاسی و اجتماعی را هموار می‌کند. با این حال، بسیاری از پارلمان‌ها هنوز به طور کامل از پتانسیل فناوری‌های نوین بهره‌برداری نکرده‌اند و در نتیجه، با چالش‌های زیادی در زمینه مدیریت داده‌ها، تأمین امنیت اطلاعات و تحقق شفافیت رو به رو هستند. بنابراین، ایجاد یک چارچوب مناسب برای استقرار پارلمان‌های دیجیتال با تکیه بر حاکمیت داده و فناوری‌های اطلاعاتی، نه تنها برای بهبود فرایندهای قانونگذاری ضروری است، بلکه راهی برای رسیدن به یک نظام مؤثر و پاسخگو در پارلمان‌ها به شمار می‌آید.

نقطه‌نظرات / یافته‌های کلیدی.

برای شکل‌دهی به سیاست‌های کارآمد در تحول پارلمان‌ها در عصر دیجیتال، توجه به چندین بعد کلیدی ضروری است. انطباق ساختاری و فرایندی پارلمان‌ها با فناوری‌های نوین نیازمند برنامه‌ریزی جامع و راهبردی است که می‌تواند کارآمدی، پاسخگویی و شفافیت را بهبود بخشد. یکی از ارکان کلیدی موفقیت در این حوزه، حکمرانی مؤثر بر داده‌ها و حفاظت از حریم خصوصی شهروندان است. لذا طراحی و اجرای سیاست‌ها و قوانین شفاف در این زمینه امری ضروری است. تقویت مشارکت شهروندان و شفاف‌سازی فرایندهای قانونگذاری از طریق طراحی بسترهای دیجیتال کارآمد، باعث افزایش اعتماد عمومی به نهادهای قانونی خواهد شد. همچنین، بهره‌برداری از فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی می‌تواند به تسریع و دقت در تصمیم‌گیری‌ها کمک کند. با این حال، نیاز به سیاست‌های مشخصی برای تضمین شفافیت و عدالت در استفاده از این فناوری‌ها وجود دارد. ایجاد چارچوب‌های نظارتی و ارزیابی روندهای تحول دیجیتال نیز بهبود مستمر فرایندهای قانونی را تسهیل می‌کند. در این راستا، توسعه ظرفیت‌سازی و آموزش کارکنان پارلمان، ارتقای زیرساخت‌های فناوری و طراحی رویکردهای تلفیقی (ترکیبی) برای ادغام فناوری‌های نوین با فرایندهای سنتی، از عواملی هستند که به بهبود فرایندها و ارتقا کارایی نهادهای قانونی منجر خواهند شد. در نهایت، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات موظف است تا پایان سال اول برنامه با اولویت استفاده از الگوی مشارکت عمومی-خصوصی، نسبت به ایجاد، تقویت و استقرار زیرساخت یکپارچه ابری دولت هوشمند اقدام کند.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

به‌طور کلی، توصیه‌ها و پیشنهادهای سیاستی ذیل را می‌توان در راستای تحقق مجلس الکترونیک و دیجیتال بیان کرد:

- **توسعه راهبردی فناوری:** برای توسعه راهبرد فناوری^۱ در مجلس شورای اسلامی، پیشنهاد می‌شود که وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات برنامه‌ای جامع برای نقشه‌برداری و انطباق فناوری‌های نوین در نهادهای قانونی ایجاد کند. این برنامه باید شامل تعریف دقیق اهداف، منابع و مراحل اجرایی باشد و کلیه فرایندهای قانونگذاری را تحت تأثیر فناوری‌های دیجیتال قرار دهد. در این راستا پیشنهاد می‌شود مطالعاتی در زمینه «توسعه راهبرد فناوری در نهادهای قانونی» با همکاری مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و پژوهشگاه ارتباطات و فناوری اطلاعات انجام شده و محصل آن با عنوان - سند راهبردی توسعه فناوری نهادهای قانونی - معرفی شود.

۱. توسعه راهبرد فناوری به روند برنامه‌ریزی و طراحی سیاست‌هایی اشاره دارد که هدف آن‌ها هماهنگ‌سازی و انطباق نهادها با فناوری‌های نوین برای بهبود عملکرد و کارایی است.

- **تقویت مشارکت مردم:** برای تقویت مشارکت مردم، پیشنهاد می‌شود که وزارت کشور اقدام به تصویب قوانین و سیاست‌های لازم برای بهره‌برداری از نظرات مردم و کارشناسان در زمینه قانونگذاری کند. در این راستا، مجلس شورای اسلامی باید سکوه‌های دیجیتالی مناسبی را برای دریافت و بررسی نظرات عمومی طراحی کند. این سکوها باید کاربرپسند و به راحتی قابل دسترسی برای عموم مردم باشند. همچنین، محتوای این سکوه‌های دیجیتالی باید با توجه به مأموریت‌های کمیسیون اصل (۹۰) مجلس شورای اسلامی، در اختیار این کمیسیون قرار گیرد.
- همچنین، در راستای همراهی تمامی فرهنگ‌های ایرانی با این سکوه‌های دیجیتال، پیشنهاد می‌شود که وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی، سیاست‌هایی را برای طراحی سکوه‌های دیجیتالی بر اساس تنوع فرهنگی و اجتماعی اجرا کنند.
- **ایجاد چارچوب‌های نظارتی:** به منظور نظارت مؤثر بر روندهای تحول دیجیتال در مجلس شورای اسلامی، پیشنهاد می‌شود سازمان بازرسی کل کشور و دیوان محاسبات اقدام به تهیه و تصویب سیستم‌های نظارتی کارآمد کند. این سیستم‌ها باید شامل معیارهای ارزیابی اثر بخشی و شفافیت فرایندهای قانونگذاری بوده و به منظور بهبود مستمر سیاست‌های پارلمانی، نیاز به ارزیابی‌های دوره‌ای و تحلیل‌ها داشته باشند.
- **توسعه ظرفیت‌سازی و آموزش:** در راستای ارتقا ظرفیت مهارت‌های دیجیتال کارکنان مجلس شورای اسلامی و آشنایی با فناوری‌های نوین توسط ایشان، پیشنهاد می‌شود از ظرفیت آموزشی [مدرسه حکمرانی و قانونگذاری شهید مدرس \(ره\)](#) استفاده شود.
- **ارتقای زیرساخت‌های فناوری و سامانه‌های مورد نیاز:** ایجاد و بهبود زیرساخت‌های ارتباطی و فنی و ایجاد سامانه‌های اطلاعاتی، یکی از پیش‌نیازهای ضروری برای تحول دیجیتال در مجلس شورای اسلامی است. در این راستا می‌توان سیاست‌ها و راهبردهای لازم برای این مهم توسط وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات طراحی کرد. عطف به ماده (۱۰۷) [قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران \(۱۴۰۳-۱۴۰۷\)](#)، اقدام‌های متعددی برای وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات در راستای برنامه‌ریزی برای توسعه زیرساخت‌های لازم تعریف شده است.
- **طراحی رویکردهای تلفیقی:** برای تحقق رویکردهای تلفیقی بین فرایندهای دیجیتال و سنتی در قانونگذاری، پیشنهاد می‌شود که مرکز پژوهش‌های مجلس پروژه‌های آزمایشی مبتنی بر ادغام تکنولوژی‌های جدید با شیوه‌های قدیمی قانونگذاری را راه‌اندازی کند. این پروژه‌های پیشنهادی می‌توانند در قالب بازی‌های جدی و شبیه‌سازی محیط‌های سیاستی، با همکاری [آزمایشگاه حکمرانی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و مرکز نوآوری و خانه خلاق قوه مقننه](#) بررسی شود.
- **مشارکت بخش خصوصی:** برای ارتقا همکاری میان بخش خصوصی و نهادهای دولتی در توسعه فناوری‌های نوین، توصیه می‌شود وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، سیاست‌ها و قواعدی را در زمینه این مهم طراحی کنند. در تبصره «۱» بند «الف» ماده (۱۰۷) [قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران \(۱۴۰۳-۱۴۰۷\)](#)، نیز وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات مکلف شده است تا پایان سال اول برنامه با اولویت استفاده از الگوی مشارکت عمومی - خصوصی نسبت به ایجاد، تقویت و استقرار زیرساخت یکپارچه ابری دولت هوشمند اقدام کند. چنین برنامه‌ای می‌تواند در راستای تحول مجلس شورای اسلامی از منظر دیجیتالی‌سازی نیز قابل استفاده باشد.

۱. مقدمه

پارلمان‌ها سازمان‌های پیچیده‌ای هستند که به عنوان نماینده مردم مسئولیت قانونگذاری و سیاستگذاری را بر عهده دارند و از این رهگذر بر عملکرد و رفتار قوه مجریه نظارت می‌کنند. نمایندگان پارلمان در برابر مردمی که به آن‌ها رأی داده‌اند پاسخگو هستند و مشروعیت خود را از این طریق کسب می‌کنند. پارلمان، مسئول حفظ ارزش‌های مردم‌سالارانه و حقوق شهروندی، ارتقای شفافیت و پاسخگویی به مردم است. در این راستا پارلمان‌ها در حال پذیرش فناوری‌های جدید اطلاعات و ارتباطات برای انجام مسئولیت‌های خویش هستند. استفاده از این فناوری‌ها در پارلمان‌ها در حال گذار از یک تحول قابل توجه بوده که ناشی از نیاز به کارایی بیشتر، شفافیت و مشارکت مؤثرتر مردم است. به کارگیری فناوری‌های مذکور سبب توسعه مفاهیم جدیدی از جمله پارلمان الکترونیک،^۲ دموکراسی الکترونیک^۳ و پارلمان دیجیتال^۴ شده است [۱].

فناوری‌هایی که داده‌ها و اطلاعات مربوط به نهادهای پارلمانی و فرآیند قانونگذاری را در دسترس قرار می‌دهند، شهروندان را به اعمال نفوذ در سیاست‌گذاری و مشارکت در فعال کردن صدای خود به نمایندگان مجلس سوق می‌دهند تا به اشکال جدیدی از اشتراک‌گذاری سیاست‌ها و دموکراسی مشارکتی کمک کنند. هوش مصنوعی،^۵ یادگیری ماشین^۶ و پردازش زبان طبیعی،^۷ همه چیز را از مدیریت اسناد گرفته تا امنیت سایبری^۸ متحول می‌کنند [۲]. این فناوری‌ها، پارلمان‌ها را قادر می‌سازند تا وظایف روزمره خود را خودکار انجام دهند، بینش عمیق‌تری از داده‌ها به دست آورند و خدمات پاسخگوتری را به اعضا، کارکنان و شهروندان ارائه دهند. محاسبات ابری^۹ به سرعت در حال تبدیل شدن به یک هنجار جدید است که مقیاس‌پذیری و انعطاف‌پذیری بیشتری را ارائه می‌دهد. این تغییر به پارلمان‌ها اجازه می‌دهد تا از مراکز داده گران‌قیمت داخلی فاصله گرفته و به سمت زیرساخت‌های دیجیتال چابک‌تر و مقرون‌به‌صرفه‌تر حرکت کنند. پارلمان‌ها در پاسخ به چشم‌انداز تهدیدهای روزافزون، راه‌حل‌های امنیت سایبری پیشرفته‌تری را اتخاذ می‌کنند که اغلب مبتنی بر هوش مصنوعی هستند. امنیت سنتی مبتنی بر محیط، جای خود را به معماری‌های پیچیده‌تر و بدون نیاز به اعتماد می‌دهد که از دارایی‌های دیجیتال پارلمان‌ها بهتر محافظت می‌کنند. با توسعه این فناوری‌های جدید، بسیاری از سیستم‌های قدیمی منسوخ می‌شوند. سیستم‌های تلفنی سنتی، راه‌حل‌های مستقل مدیریت اسناد و فرآیندهای کاغذی به نفع جایگزین‌های دیجیتال یکپارچه‌تر، در حال کنار گذاشته شدن هستند [۳].

اما آنچه در این میان اهمیت بسزایی دارد توجه به نقش داده‌ها در به‌کارگیری این فناوری‌هاست. داده هر گونه اطلاعاتی است که به شکلی قابل انتقال، تجزیه و تحلیل یا پردازش باشد (خواه توسط یک فرد یا توسط رایانه یا سایر ابزارهای خودکار) [۴]. در پارلمان‌های الکترونیک و دیجیتال، داده‌ها از منابع و به اشکال مختلف گردآوری، تجزیه و تحلیل و در نهایت نگهداری و منتشر می‌شوند. این داده‌ها زمانی مفید هستند که به راحتی با آنها ارتباط برقرار

۱. پارلمان دیجیتال در واقع عالی‌ترین و پیشرفته‌ترین مرحله پارلمان الکترونیک است که به معنای یکپارچگی کامل فناوری‌های دیجیتال برای بهبود فرآیندهای قانونگذاری، نظارت و تعامل با شهروندان است.

2. E-parliament
3. E-democracy
4. Digital Parliament
5. Artificial Intelligence
6. Machine Learning
7. Natural Language Processing (NLP)
8. Cyber Security
9. Cloud Computing

کرده و برای به دست آوردن بینش تجزیه و تحلیل کنیم. ارزش داده‌ها از استفاده و هدف‌گذاری مجدد آن به ویژه در حجم‌های زیاد ناشی می‌شود. داده‌های استفاده نشده یا غیرقابل استفاده ارزش ذاتی کمی دارند. اهمیت داده‌ها و مدیریت آن‌ها در پارلمان‌های نوین به گونه بوده که داده محوری از مباحث جدی مورد توجه در این زمینه است [۵].

با توجه به ضرورت این موضوع، در این گزارش به تشریح مفهوم پارلمان الکترونیک و پارلمان دیجیتال پرداخته شده است. همچنین تلاش شده است تا بررسی ادبیات موجود در زمینه، الزامات و چارچوب‌های ساختاری برای تحقق یک پارلمان دیجیتال و الکترونیک ارائه شود.

۲. پیشینه

۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز

مفهوم پارلمان الکترونیک و پارلمان دیجیتال با انبوهی از مفاهیم مرتبط با داده، فناوری‌های نوین، هوشمندسازی و حتی مباحثی بنیادین همچون مشارکت و مردم سالاری همراه است. از این رو، بررسی تمامی سوابق مطالعاتی مرکز در این زمینه نیازمند نگارش کتابی مفصل است. بنابراین در زمینه پرداختن به مفهوم پارلمان الکترونیک و پارلمان دیجیتال تا به امروز گزارش متقنی ارائه نشده و تنها می‌توان انتشار ۵ سلسله گزارش در زمینه گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶ را بیان کرد و توضیحات تفصیلی در رابطه با این گزارشات در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. فهرست گزارش‌های مرتبط با پارلمان الکترونیک و دیجیتال در مرکز پژوهش‌های مجلس

ردیف	عنوان گزارش	سال انتشار	شماره مسلسل	توضیحات
۱	گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶: ۱. شاخص‌های پارلمان الکترونیکی [۶]	۱۳۹۶/۱۰/۲۴	۱۵۷۱۲	در این گزارش به بررسی نحوه استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات (فاوا) در پارلمان‌ها پرداخته شده است. این گزارش به تحلیل چالش‌ها و فرصت‌ها در فرآیندهای پارلمانی، مانند به کارگیری داده‌های باز و استراتژی‌های همکاری بین پارلمانی می‌پردازد. در این گزارش همچنین به نظارت بر فعالیت‌های پارلمان و ارتباطات آن با شهروندان تأکید شده و بر اهمیت رویکردهای جدید در حوزه داده‌ها و فناوری‌های دیجیتال برای افزایش شفافیت و مشارکت شهروندان تأکید می‌شود.
۲	گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶: ۲. برنامه ریزی و مدیریت فناوری اطلاعات پارلمانی [۷]	۱۳۹۶/۱۲/۲۳	۱۵۸۰۲	این گزارش به بررسی استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در پارلمان‌ها می‌پردازد. این سند شامل تجربیات کشورهای مختلف در زمینه مدیریت فناوری اطلاعات، توسعه زیرساخت‌ها، و استفاده از نرم‌افزارهای متن باز و تجاری است. محورهای مهم آن شامل افزایش آموزش کارکنان، بهبود خدمات به نمایندگان و عموم مردم، و چالش‌های موجود در فرآیندها و سیاست‌های فناوری اطلاعات در پارلمان‌هاست. همچنین به ظرفیت‌های مورد نیاز برای تحقق پارلمان‌های دیجیتال و جلوه‌های استفاده از فناوری‌های نوین در تسهیل دسترسی و تعامل شهروندان پرداخته شده است.
۳	گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶: ۳. سیستم‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌های پارلمانی [۸]	۱۳۹۷/۰۴/۰۴	۱۵۹۱۲	این گزارش به بررسی سیستم‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌های پارلمانی در پارلمان‌های الکترونیک می‌پردازد. نکات مهم گزارش شامل تلاش پارلمان‌ها برای دیجیتال کردن اسناد و مدیریت مدارک، موانع موجود از جمله کمبود دانش فناوری اطلاعات، و استفاده از استانداردهای جدید برای بهبود خدمات به نمایندگان و عموم مردم است. همچنین به اهمیت استفاده از شیوه‌های مدرن برای بهبود اشتراک‌گذاری و دسترسی به داده‌ها و اطلاعات نیز مورد توجه شده است.
۴	گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶: ۴. وبگاه‌های پارلمانی و ارتباطات پارلمانی [۹]	۱۳۹۷/۰۵/۰۸	۱۵۹۶۰	این گزارش به بررسی استفاده از فناوری‌های اینترنتی در پارلمان‌ها به منظور افزایش شفافیت و مشارکت شهروندان می‌پردازد. این سند شامل تجربیات و رویکرد کشورهای مختلف در استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای بهبود فرآیندهای قانونگذاری و نظارتی است. همچنین، به موضوعاتی نظیر طراحی وبگاه‌های پارلمانی، تعاملات میان‌پارلمانی، و چالش‌های موجود در این زمینه نیز پرداخته شده است.
۵	گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶: ۵. پیمایش سازمان‌های ناظر بر پارلمان [۱۰]	۱۳۹۷/۰۵/۰۲	۱۵۹۵۲	این گزارش به بررسی نقش و فعالیت‌های سازمان‌های ناظر بر پارلمان‌ها پرداخته است. این سازمان‌ها وظیفه نظارت بر عملکرد پارلمان‌ها و برقراری ارتباط بین نمایندگان و شهروندان را دارند. در این گزارش به بررسی چالش‌ها و موانع پیش‌روی این سازمان‌ها، از جمله مسائل مالی و دسترسی به داده‌ها، پرداخته شده است. همچنین، اهمیت داده‌های باز و نحوه انتشار اطلاعات به شکلی قابل درک برای عموم مردم مورد توجه قرار گرفته است. سازمان‌های ناظر بر پارلمان با ارائه تحلیل‌های دقیق و اطلاعات شفاف می‌توانند نقش مؤثری در تقویت پاسخگویی و شفافیت در فرآیندهای پارلمانی ایفا کنند.

پنج گزارش مذکور به بررسی نقش فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در پارلمان‌ها پرداخته و چالش‌ها و فرصت‌های مرتبط با این فناوری‌ها را تحلیل کرده‌اند. این گزارش‌ها به مضموناتی مانند ارتقای شفافیت، افزایش مشارکت شهروندان، بهبود خدمات به نمایندگان و عموم مردم، و اهمیت داده‌های باز و همکاری‌های بین‌پارلمانی توجه دارند. همچنین در مورد موانع موجود در دیجیتال‌سازی فرآیندهای پارلمانی، مانند کمبود دانش فناوری اطلاعات و عدم زیرساخت کافی، نیز بحث شده است. با این حال مفاهیم ارزشمند بیان شده در گزارشات پیشین، تا به امروز بر ابعاد مفهومی پارلمان الکترونیک و دیجیتال پرداخته نشده است. در حالی که گزارش‌های قبلی بیشتر بر روی جنبه‌ها و چالش‌های عملی و تجربیات کشورهای مختلف تأکید دارند، این گزارش به بررسی عمیق‌تر مفاهیم بنیادی و نظری پارلمان الکترونیک و دیجیتال می‌پردازد.

۲-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب شناسی

بررسی قوانین و اسناد بالادستی نشان می‌دهد که هیچ قانون، مقررات یا برنامه مشخصی در زمینه پارلمان‌های دیجیتال و الکترونیک وجود ندارد. این کمبود، یک خلأ اساسی در بستر قانونی کشور ایجاد کرده و به پراکندگی قوانین موجود منجر شده است. به‌ویژه، تحلیل‌های صورت گرفته در قوانین فعلی نشان می‌دهد که هیچ‌یک از این قوانین به‌طور جامع و مشخص به الزامات خاص تحقق دیجیتال‌سازی پارلمان‌ها نمی‌پردازد.

با وجود این خلأ، پارلمان دیجیتال شامل چهار مؤلفه کلیدی است که بر مبنای آن‌ها، فرآیندهای قانونی و تصمیم‌گیری بهبود پیدا می‌کنند. اولین اصل، **شفافیت** است که به‌وضوح بر دسترسی عمومی به اطلاعات تأکید دارد و نیاز به ایجاد یک فضای قابل اعتماد برای شهروندان را نشان می‌دهد. دومین اصل، **دسترسی پذیری** است، که به طراحی و مدیریت سیستم‌ها اشاره دارد تا تمامی شهروندان بتوانند به راحتی به خدمات و اطلاعات الکترونیکی دسترسی پیدا کنند. این امر مستلزم بهبود قوانین برای تسهیل تبادل داده‌ها و اطلاعات بین دستگاه‌ها و نهادهاست.

سومین اصل، **امنیت** است، که بر حفظ اطلاعات و داده‌های حساسی که در فرآیندهای الکترونیک استفاده می‌شوند، تأکید دارد. این جنبه نیازمند قوانین و مقررات محکم برای جلوگیری از دسترسی غیرمجاز و محافظت از داده‌هاست. چهارمین اصل، **مشارکت شهروندی** است که به ارتقا مشارکت عمومی در فرآیندهای سیاسی و تصمیم‌گیری از طریق ابزارهای دیجیتال تأکید دارد. در زمینه اصول مذکور، می‌توان به قوانین و اسنادی که به این مؤلفه‌ها پرداخته‌اند، اشاره کرد (جدول ۲)، با این حال، قوانین ارائه شده نه تنها خود به الزامات تحقق دیجیتال‌سازی نمی‌پردازند، بلکه بعضاً پیش‌نیاز تحقق این مهم را نیز فراهم نمی‌کنند. شاهدی بر این ادعا، عدم تبادل اطلاعات لازم برای اجرای آزمایشی سرشماری ثبتي مبنا تا به امروز به منظور تحقق اجرای اصلی این نوع سرشماری در سال ۱۴۰۵، با وجود تصویب قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی به منظور تسهیل این تبادل می‌باشد.

جدول ۲. فهرست قوانین مرتبط با پارلمان الکترونیک و دیجیتال

توضیحات	منظر	قوانین و اسناد
قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی به‌طور خاص بر تبادل داده‌ها و اطلاعات بین دستگاه‌های دولتی متمرکز است. هدف اصلی این قانون هماهنگی، یکپارچگی و تسهیل تبادل داده‌ها بین نهادهای دولتی برای بهبود کارایی و حکمرانی است.	دسترس‌پذیری: طراحی و مدیریت سیستم‌های تبادل داده به گونه‌ای که تمامی دستگاه‌ها و نهادهای مشمول قانون بتوانند به راحتی و با اطمینان به اطلاعات و داده‌های ملی دسترسی پیدا کرده و آن‌ها را با یکدیگر تبادل کنند.	قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی
این قانون حق دسترسی به اطلاعات عمومی را برای تمامی شهروندان تضمین می‌کند و مؤسسات دولتی را موظف به ارائه اطلاعات می‌کند.	شفافیت: تأکید بر دسترسی عمومی به اطلاعات.	قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات
این قانون دولت را موظف می‌کند تا زیرساخت‌های دولت الکترونیک را توسعه دهد و دسترسی به اطلاعات را تسهیل کند.	دسترس‌پذیری: طراحی سیستم‌ها به گونه‌ای که تمامی شهروندان بتوانند به آن‌ها دسترسی پیدا کنند.	قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت ایران
این قانون هرگونه دسترسی غیرمجاز به داده‌های رایانه‌ای را تخلف محسوب کرده و مجازات‌های مشخصی را برای این جرم‌ها تعیین می‌کند.	امنیت: تضمین حفاظت از اطلاعات و داده‌های حساسی که در فرایندهای الکترونیک استفاده می‌شوند.	قانون جرائم رایانه‌ای
این سند دولت را ملزم به برقراری شفافیت در مدیریت خود به عنوان یکی از اصول کلیدی می‌کند و بر توسعه خدمات مبتنی بر فناوری تأکید دارد.	شفافیت: تأکید بر دسترسی عمومی به اطلاعات.	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴
این سند الزامات لازم برای حفاظت از اطلاعات و داده‌های تولید و تبادل در فضای سایبری را تشریح می‌کند و بر امنیت داده‌ها تأکید دارد.	امنیت: تضمین حفاظت از اطلاعات و داده‌های حساسی که در فرایندهای الکترونیک استفاده می‌شوند.	سند راهبردی امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات
این قانون علاوه بر بیان نحوه برگزاری انتخابات، بر استفاده از سامانه‌های مدرن در راستای تسهیل این فرآیند تأکید می‌کند.	مشارکت شهروندی: ارتقا سطح مشارکت عمومی در فرآیندهای سیاسی و تصمیم‌گیری از طریق ابزارهای دیجیتال.	قانون انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران
در این قانون روش‌های قانونی برای حفاظت از داده‌ها و اطلاعات در معاملات آنلاین بیان شده و شرایطی برای تضمین اعتماد در تجارت الکترونیک ارائه شده است.	امنیت: تضمین حفاظت از اطلاعات و داده‌های حساسی که در فرایندهای الکترونیک استفاده می‌شوند.	قانون تجارت الکترونیک

۳. پارلمان الکترونیک

۳-۱. تعریف پارلمان الکترونیک

از اواخر دهه ۱۹۹۰، موضوع پارلمان الکترونیک به طور فزاینده‌ای توجه محققان را به خود جلب کرد و در طول دهه اخیر، تعداد فزاینده‌ای از متون علمی در این زمینه منتشر شد [۱۱]. پارلمان‌ها به عنوان سازمان‌های پیچیده، نهادهایی هستند که عملکرد آن‌ها به حداقل پنج عنصر عامل انسانی، فرهنگ، ساختار، فرآیندهایی که آن‌ها را تنظیم می‌کنند و سیستم‌های اطلاعاتی بستگی دارد [۱۲]. از طرفی پارلمان‌ها سه وظیفه اصلی الف) نظارت بر قوه مجریه، ب) نمایندگی رأی‌دهندگان و حفظ منافع آنها و ج) صدور و تصویب قوانین را نیز انجام می‌دهند. نمایندگان مردم ملزم به پاسخگویی به نیازهای حوزه‌های انتخابی خود هستند و باید به سخنان آن‌ها گوش دهند، دیدگاه‌ها و خواسته‌هایشان را جمع‌آوری کرده و در جلسات قانونگذاری مطرح کنند. قوه مقننه مأموریت نمایندگی خود را به‌طور مستقیم از مردم دریافت کرده و مسئولیت پاسخگویی به آن‌ها را دارد. این پاسخگویی شامل ارائه اطلاعات منظم به حوزه‌های انتخابیه و اطمینان از اینکه تصمیماتش با خواسته‌های عمومی همراستا باشد، می‌شود. همچنین، این مسئولیت می‌تواند در زمینه حکمرانی نیز قرار گیرد، که به تلاش قوه مقننه در تضمین استفاده صحیح از منابع عمومی توسط قوه مجریه برای ارتقای رفاه جامعه اشاره دارد [۱۳]. برای تحقق این اهداف، قوه مقننه به دسترسی اطلاعات و برقراری ارتباط مستمر با شهروندان نیاز دارد. این ارتباط به شهروندان اجازه می‌دهد تا نیازهای خود را از طریق کانال‌های موجود به قوه مقننه

منتقل کرده و به‌طور فعال در فرایند تصمیم‌گیری که بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد مشارکت کنند. در پارلمان‌های مدرن، به‌ویژه در دموکراسی‌های توسعه‌یافته، فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان ابزاری برای تقویت رابطه بین قوه مقننه و شهروندان، با ایجاد کانال‌های ارتباطی اضافی برای مشارکت و همکاری در فرآیند سیاسی، به کار گرفته می‌شود. این فناوری‌ها موجب توسعه مفهوم پارلمان الکترونیک شده‌اند [۱۴].

مفهوم پارلمان الکترونیک مفهوم جدیدی نیست. در نیمه دوم قرن بیستم و به‌خصوص اواخر این قرن و با ظهور فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، نمونه‌های مختلفی از اشکال ابتدایی توسعه پارلمان الکترونیک با بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود در کشورهای مختلف قابل مشاهده است. به عنوان مثال، مجلس عوام کانادا، مانند اکثر پارلمان‌ها در کشورهای صنعتی، برای هر عضو یک دفتر خصوصی با مبلمان و تجهیزات اداری کافی مانند رایانه، چاپگرهای لیزری، ماشین تحریر، تلویزیون، تلفن و سایر لوازم اداری فراهم می‌کند. با ظهور اینترنت، دسترسی به آن برای نمایندگان پارلمان کانادا فراهم شد. در هند نیز گام‌های مهمی در توسعه فناوری اطلاعات برای کمک به نمایندگان پارلمان ملی در رفع نیازهایشان برداشته شد. در سال ۱۹۸۵، یک مرکز رایانه برای مدیریت سیستم اطلاعات کتابخانه پارلمان هند با کمک مرکز ملی انفورماتیک راه‌اندازی شد. پایگاه‌های داده مختلفی ایجاد شده‌اند (مانند مذاکرات مجلس مؤسسان، میکروفیلم‌های مراحل پارلمان، لوائح، گزارش‌های کمیته‌های پارلمانی، داده‌های بیوگرافی نمایندگان) که موجب دسترسی نمایندگان مجلس و محققان به اطلاعات لازم در مورد عملکرد پارلمان ملی می‌شود. در کشور آلمان نیز در دهه ۱۹۶۰، مجلس فدرال این کشور (بوندستاگ) تصمیم گرفت با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، یک سیستم مستندسازی و اطلاعاتی برای مطالب پارلمانی ایجاد کند. در دانمارک نیز وبسایت پارلمان این کشور در سال ۱۹۹۷ در بستر اینترنت راه‌اندازی شد. هدف از این کار، در دسترس قرار دادن اسناد پارلمانی برای مردم، بخش کسب و کار و رسانه‌ها بود. از این وبسایت همچنین برای کسب اطلاعات در مورد مباحثات در مجلس، نمایندگان مجلس و امور مالی استفاده شد [۱۵]. اما در واقع از اوایل دهه ۲۰۰۰، تلاش‌ها و پروژه‌های متعددی اجرا شدند که به واسطه آن‌ها شهروندان توانستند از طریق ابزارها، محصولات، پلتفرم‌ها و خدمات فناوری اطلاعات یکپارچه‌شده در فرآیندهای تصمیم‌گیری مشارکت داشته باشند و به‌صورت فعال با تصمیم‌گیرندگان تعامل کنند [۱۶]. از این دهه، پیاده‌سازی فناوری اطلاعات و ارتباطات در پارلمان‌ها، مفهوم و نقش جدیدی را برای پارلمان‌ها، یعنی «پارلمان الکترونیک» شکل داد [۱۷].

بر اساس گزارش جهانی پارلمان الکترونیک (۲۰۰۸) که توسط اتحادیه جهانی بین‌المجالس تهیه شده است، پارلمان الکترونیک به «قوه مقننه‌ای که از طریق فناوری اطلاعات و ارتباطات قادر به شفافیت، دسترسی و پاسخگویی بیشتر است»، اشاره دارد. علاوه بر این، پارلمان الکترونیک سازمانی است که در آن ذی‌نفعان مرتبط از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات برای پشتیبانی مؤثرتر از وظایف اصلی پارلمان در نمایندگی، قانونگذاری و نظارت استفاده می‌کنند. فناوری اطلاعات و ارتباطات طیف کاملی از ابزارهای الکترونیکی پردازش و انتقال اطلاعات مانند اینترنت، رایانه، رادیو، تلویزیون و تلفن (ثابت و سیار) را در بر می‌گیرد [۱۸]. پارلمان الکترونیک از طریق به‌کارگیری فناوری و استانداردهای مدرن و اتخاذ سیاست‌های حمایتی، توسعه یک جامعه اطلاعاتی عادلانه و فراگیر را تقویت می‌کند. این پارلمان می‌تواند برای ارتقای رویه‌های مردم‌سالارانه به شیوه‌ای که تعامل بین پارلمان و شهروندان را ارتقا دهد، استفاده شود [۱۹]. یکی از بارزترین پیامدهای استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطاتی در زندگی سیاسی، ظهور اصطلاح دموکراسی الکترونیک است که مستقیماً به تکامل این الگوی دموکراسی مرتبط با رسانه‌های جدید، اشاره دارد. دموکراسی الکترونیک فرآیندی است که می‌تواند منجر به تحقق دموکراسی مستقیم یعنی شرکت تک تک اعضای جامعه در فرآیندهای سیاسی شود. در یک مفهوم کلی، دموکراسی الکترونیک فرآیندی بوده که به‌طور فعال، در پی مشارکت شهروندان برای شکل دادن به گفت و گوهایی سیاسی و مداخله در روند سیاست‌گذاری کشور است [۲۰].

۳-۲. نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در پارلمان الکترونیک

۳-۲-۱. پارلمان و جامعه

امروزه در برابر افزایش ظرفیت جوامع برای تولید و انتشار اطلاعات، ناامیدی فزاینده‌ای در شهروندان نسبت به نهادهای سیاسی مشاهده می‌شود. بحران مشروعیت دموکراسی نمایندگی^۱ با بی‌اعتمادی عمومی از سوی شهروندانی که احساس می‌کنند نمایندگانشان صدایشان را نمی‌شنوند، مرتبط است [۲۱]. به همین دلیل در حالی که پارلمان‌تاریسم^۲ به طور قابل توجهی افزایش یافته است، پارلمان‌ها به عنوان نهادهای سنتی بسته و دور از دسترس و سازمان‌هایی که عدم قطعیت را به عنوان یک مشکل اساسی مدیریت هستند، آنها می‌خواهند با پذیرش فناوری‌های جدید برای کسب مشروعیت و حفظ اعتبار سازمانی به عنوان مجموعه‌ای از باورها در مورد ظرفیت‌ها، نیت و مأموریت‌ها، مشروعیت بیشتری نسبت به عملکرد بهتر به دست آورند و اعتبار اقدام‌های خود را افزایش دهند [۲۲].

بنابراین فناوری اطلاعات و ارتباطات تأثیر زیادی بر عملکرد نمایندگی پارلمان و ارتقای ارزش‌ها و ایده‌های مردم‌سالارانه دارد. به همین دلیل پارلمان‌ها، فناوری‌های جدید اطلاعات و ارتباطات را در کار خود ادغام کرده‌اند تا عملکردهای پارلمانی (نمایندگی، قانونگذاری، بررسی دقیق، نظارت، مشروعیت، آموزش، حل اختلاف) را بهبود بخشند و تصویر پارلمان‌ها را تقویت کنند. فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند با فراهم کردن دسترسی به طیف گسترده‌ای از اطلاعات دیجیتالی که اعضای پارلمان از آن استفاده می‌کنند، کارهای پارلمان را تسهیل کند. فناوری اطلاعات می‌تواند پارلمان‌ها را به سمت ارتقای تصویر و نقش نهادهای سیاسی از نظر امکانات ارتباطی، انتشار و مدیریت اطلاعات سوق دهد. این قبیل فناوری‌های می‌تواند پارلمان‌ها را قادر به درک ارزش شفافیت، صراحت، دسترسی و پاسخگویی در برقراری ارتباط با شهروندان و مشارکت مؤثر آنها در فرآیند سیاسی کند. فناوری‌های مبتنی بر وب، قابلیت‌های جدیدی را ارائه می‌دهند که از طریق آنها می‌توان ترتیبات سنتی نمایندگی را احیا و تجدید کرد. فناوری اطلاعات، اطلاعات فزاینده‌ای را در مورد فرآیند قانونگذاری در اختیار شهروندان قرار می‌دهد و به عنوان پلی دیجیتال بین پارلمان و شهروندان عمل می‌کند. مجالس قانونگذاری می‌توانند از طریق وبسایت‌های خود، نقش مشروعیت‌بخشی به نظام سیاسی خود در ارتقای شهروندی و پاسخگویی ایفا کنند. سازمان‌های بین‌المللی مانند اتحادیه بین‌المللی پارلمانی، اتحادیه اروپا، برنامه توسعه سازمان ملل متحد، آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده یا بانک جهانی، به شدت از توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات برای ساختاردهی پارلمان الکترونیک حمایت کرده‌اند [۲۱] و [۲۲].

1. Legitimacy of Representative Democracy

۲. پارلمان‌تاریسم به نظام‌های حکومتی اطلاق می‌شود که در آن پارلمان نقش مرکزی در تشکیل و نظارت بر دولت دارد. در این رژیم‌ها، اعضای دولت معمولاً از میان نمایندگان پارلمان انتخاب می‌شوند و مسئولیت‌پذیری دولت نسبت به پارلمان ایجاب می‌کند که تصویب و حمایت پارلمان را برای ادامه فعالیت خود داشته باشد. این ساختار، قدرت را میان قوا تقسیم کرده و به تقویت دموکراسی و نظارت بر اقدام‌های اجرایی کمک می‌کند.

شکل ۱. حوزه‌های دیپلماسی پارلمانی و ابزارهای مدیریت دیجیتال [۱۲]

به نظر می‌رسد فناوری، دموکراسی را در اولویت قرار می‌دهد. بنابراین، موفقیت دموکراسی الکترونیک به ظرفیت پشتیبانی و فعال‌سازی اشکال جدید عمومیت در یک حوزه عمومی متکی است. فناوری‌ها از طریق کسب اطلاعات به عنوان شرط لازم برای مشارکت در مشورت، که مرحله دوم مطلوب برای شرکت در تصمیم‌گیری است، به توسعه فرآیندهای دموکراتیک کمک می‌کنند. فناوری‌های اینترنتی که داده‌ها و اطلاعات مربوط به نهادهای پارلمانی و فرآیند قانونگذاری را در دسترس قرار می‌دهند، شهروندان را به اعمال نفوذ در سیاست‌گذاری و مشارکت در فعال کردن صدای خود به نمایندگان مجلس سوق می‌دهند تا به اشکال جدیدی از اشتراک‌گذاری سیاست‌ها و دموکراسی مشارکتی کمک کنند [۲۲]. با بهره‌گیری از قابلیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، پارلمان الکترونیک به‌عنوان قوه مقننه‌ای شناخته شده است که می‌تواند فاصله بین شهروندان و نمایندگان را کاهش دهد. فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند گفتگوی مشورتی و تعاملی بین شهروندان و نمایندگان آن‌ها را تقویت کرده و از طریق ارائه پیوندهای ارتباطی جدید و متعدد در فرآیند سیاسی، اشکال جدیدی از تعامل و همکاری را ایجاد کند تا فرآیندهای مردم‌سالارانه فراگیرتر و شفاف‌تر شود [۱۸] و [۲۳].

همان تأملاتی که در درون پارلمان و بین اعضایش در نتیجه استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات حاصل می‌شود، در روابط بین پارلمان و دولت کشور و روابط بین یک پارلمان و سایر پارلمان‌ها وجود دارد. در شکل ۱ این سه بعد نمایش داده شده‌اند [۱۲].

این شکل به بررسی دیپلماسی پارلمانی^۱ و تأثیر فناوری اطلاعات و هوش مصنوعی بر آن می‌پردازد و دو جنبه اصلی این موضوع را در بر می‌گیرد. در بخش اول، کاربردهای فناوری اطلاعات و هوش مصنوعی نمایش داده می‌شود. این فناوری‌ها شامل سیستم‌های ارتباطی از راه دور، پایگاه‌های داده به‌روز و چت‌بات‌ها هستند که به نمایندگان و کارکنان پارلمان کمک می‌کنند تا در کارهای خود مؤثرتر عمل کنند. به‌عنوان مثال، سکویهای آنلاین ارتباطی مبتنی بر فناوری قادرند به‌صورت زنده ترجمه انجام دهند و اطلاعات را در زمان واقعی به اشتراک بگذارند. این امر به ویژه در شرایط بحرانی مانند همه‌گیری کرونا اهمیت پیدا کرده و امکان ارتباط مستمر و مؤثر با ذی‌نفعان مختلف را فراهم کرده است.

بخش دوم شکل به دیپلماسی پارلمانی اشاره دارد و نشان می‌دهد که چگونه ارتباطات داخلی و بین‌المللی می‌تواند به تقویت تعاملات میان نمایندگان و سایرین منجر شود. در داخل پارلمان، روابط میان نمایندگان و نهادهای دولتی به شکل مؤثری تسهیل می‌شود و زمینه‌های مشترکی مانند امنیت ملی، حقوق بشر و تجارت خارجی به بحث گذاشته می‌شود. در سطح بین‌المللی، روابط بین‌پارلمانی و همکاری با دیگر کشورها به نمایندگان کمک می‌کند تا در زمینه‌های مختلف اطلاعات به‌روز و دقیقی کسب کرده و در تصمیم‌گیری‌های خود از این اطلاعات بهره‌برداری کنند.

علاوه بر این، شکل نشان می‌دهد که چگونه هوش مصنوعی می‌تواند در مدیریت اطلاعات و تحلیل داده‌ها به کار گرفته شود و در نتیجه به نمایندگان امکان گرفتن تصمیمات آگاهانه‌تر را می‌دهد. این فناوری می‌تواند شفافیت در فرآیندهای پارلمانی را افزایش دهد و به کاهش بی‌اعتمادی عمومی نسبت به نهادهای دولتی کمک کند. با این حال، پذیرش این فناوری‌ها چالش‌های خاص خود را نیز دارد. بسیاری از نمایندگان و کارکنان هنوز با هوش مصنوعی آشنا نیستند و عدم وجود زیرساخت‌های مناسب می‌تواند پذیرش این تکنولوژی‌ها را به تأخیر اندازد.

در نهایت، این شکل بر این تأکید دارد که استفاده هوشمندانه از فناوری‌های اطلاعاتی و هوش مصنوعی می‌تواند نقش مهمی در تقویت مردم‌سالاری و بهبود تعاملات پارلمانی داشته باشد. با این رویکرد، نمایندگان قادر خواهند بود به نیازهای جامعه پاسخ دهند و ارتباط نزدیک‌تری با شهروندان برقرار کنند، که به نوبه خود موجب افزایش مشارکت عمومی و ارتقا کیفیت تصمیمات پارلمانی خواهد شد [۱۲].

۲-۳. خدمات پارلمان الکترونیک

پارلمان‌های الکترونیک مدرن باید بتوانند نه تنها به دولت، بلکه به گروه‌ها و شهروندان و سازمان‌های غیردولتی نیز خدمات ارائه دهند. با چنین دیدگاهی، خدمات پارلمان الکترونیکی را می‌توان به شرح زیر طبقه‌بندی کرد [۱۷]:

■ **خدمات پارلمان به پارلمان:**^۲ خدمات پارلمان به پارلمان به آن دسته از کاربردهای فناوری اشاره دارد که می‌توانند برای تسهیل تبادل اطلاعات بین پارلمان‌ها استفاده شوند، به عنوان مثال می‌توان به سرویس تبادل اطلاعات بین پارلمانی اتحادیه اروپا^۳ (IPEX) اشاره کرد. IPEX یک پایگاه داده است که اسناد پارلمانی مربوط به بررسی ملی تصمیمات اتخاذ شده در سطح اتحادیه اروپا را با هدف: (۱) تسهیل تبادل تمام اطلاعات مربوط به اتحادیه اروپا بین پارلمان‌ها، (۲) فراهم کردن مجامعی برای تبادل نظر در مورد بررسی از جمله جنبه‌های فرعی، و (۳) نگهداری تقویم جلسات بین پارلمانی ذخیره می‌کند.

■ **خدمات پارلمان به اعضای پارلمان:**^۴ خدمات پارلمان به اعضای پارلمان به ابزارهای فناوری اطلاعات و ارتباطاتی اشاره دارد که

۱. دیپلماسی پارلمانی به معنای استفاده از ابزارها و فرآیندهای پارلمانی برای تقویت روابط بین‌المللی و همکاری‌های دیپلماتیک است. این نوع دیپلماسی، شامل تعاملات و مذاکره‌های رسمی و غیررسمی میان نمایندگان پارلمان‌ها و دیگر نهادها، کشورها و سازمان‌های بین‌المللی است.

2. Parliament to Parliament (P2P)

3. Inter-Parliamentary Exchange

4. Parliament to Members of Parliament

می‌توانند برای تسهیل کار نمایندگان مجلس استفاده شوند. همان‌طور که یک نظرسنجی از اتحادیه جهانی بین‌المجالس^۱ نشان داده است، بالاترین رتبه‌بندی خدمات مورد استفاده توسط نمایندگان مجلس مربوط به فناوری تلفن همراه، وب‌میل، دسترسی از راه دور به اسناد قانونگذاری و استفاده از رایانه‌های لپ‌تاپ است.

■ **خدمات شهروندان به پارلمان:**^۲ این دسته، به خدماتی اشاره دارد که در اختیار شهروندان قرار می‌گیرد تا با نمایندگان مجلس خود تماس بگیرند و بازخورد بیشتری به پارلمان ارائه دهند.

■ **خدمات پارلمان به شهروند:**^۳ این دسته شامل پروژه‌های جدیدی است که می‌توانند توسط پارلمان‌ها با هدف جلب علاقه و مشارکت شهروندان در روندهای پارلمانی اجرا شوند.

■ **خدمات پارلمان به رسانه:**^۴ یک نمونه بارز از خدمات پارلمان به رسانه، سرویس‌های «اخبار و ارتباطات» یا «خط مشاوره خبری»^۵ است که توسط پارلمان اروپا تأسیس شده است و اطلاعات مفیدی را در مورد چندین برنامه، پروژه، گزارش یا فعالیت پارلمان اروپا در اختیار روزنامه‌نگاران قرار می‌دهد.

مثال‌های فوق‌الذکر، خدمات الکترونیکی پیشرفته‌ای را که قبلاً اجرا شده‌اند و میزان پیشرفت در خدمات پارلمان الکترونیکی در سراسر جهان را نشان می‌دهند. این خدمات الکترونیکی نه تنها رویه‌های روزمره پارلمانی را تسهیل می‌کنند، بلکه پارلمان‌ها را با شهروندان و روزنامه‌نگاران نیز مرتبط می‌کنند. شکل ۲، نمونه‌ای پروژه‌های مرتبط با خدمات فوق را نشان می‌دهد

1. Inter-parliamentary Union
2. Citizens to Parliament
3. Parliament to Citizens
4. Parliament to Media
5. Hotline-Newsdesk

شکل ۲. نمونه پروژه‌های حاصل از توسعه خدمات الکترونیک در پارلمان‌ها [۱۲]

1 قانون‌گذاری الکترونیکی: این قانون‌گذاری به فرآیندهایی اشاره دارد که در آن فعالیت‌های مربوط به قانون‌گذاری، از جمله تهیه، بررسی و تصویب لوایح، به‌طور دیجیتال و به کمک فناوری‌های اطلاعات انجام می‌شود. هدف از این نوع قانون‌گذاری، افزایش شفافیت، تسهیل دسترسی به اطلاعات، و بهبود تعاملات میان نمایندگان و شهروندان

2 بودجه‌بندی مشارکتی: بودجه‌بندی مشارکتی ابزار مؤثری است که به شهروندان از اقشار مختلف اجازه می‌دهد تا در تعیین نحوه تخصیص منابع عمومی نقش داشته باشند و بر سیاست‌های دولت تأثیر بگذارند. این فرآیند با افزایش آگاهی اجتماعی و سیاسی شهروندان، به جلوگیری از فساد و تقویت تصمیم‌گیری در سیستم‌های

3 مصورسازی استدلال‌ها: پروژه WAVE با هدف ارائه بصری و گرافیکی استدلال‌ها در مذاکرات عمومی طراحی شده است. این پروژه به‌دنبال فراهم کردن فضایی برای همکاری و تبادل نظر در زمینه سیاست‌گذاری است و به این ترتیب، شفافیت و فراگیر بودن تصمیم‌گیری‌ها در اتحادیه اروپا را ارتقاء می‌دهد [۲۶].

4 مصورسازی موضوعات: پروژه VIDI از طریق فراهم کردن یک پلتفرم فناوری اطلاعات و ارتباطات، به مصور نمودن موضوعات مورد بحث در گفتگوهای عمومی می‌پردازد. این پروژه به تسهیل درک و خلاصه‌سازی افکار عمومی درباره قوانین پیشنهاد شده یا تصویب شده کمک می‌کند [۲۷].

5 بازی‌های جدی: نوعی بازی هستند که برای یادگیری در زمینه‌های مختلف طراحی شده‌اند. پروژه VoiceS یکی از نمونه‌های موفق در این حوزه است که به یادگیری بهتر و تجزیه و تحلیل موضوعات قانونی و اجتماعی کمک می‌کند [۲۸].

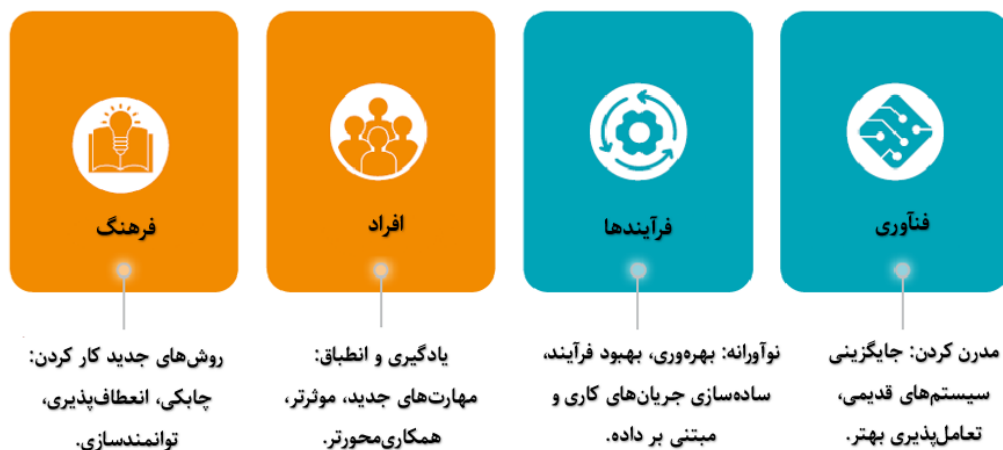
6 تحلیل رسانه‌های اجتماعی: پروژه WeGov به تحلیل بحث‌های آنلاین و خودکارسازی ارتباطات بین شهروندان و سیاست‌گذاران می‌پردازد و اهمیت مشارکت در شبکه‌های اجتماعی را نمایان می‌کند [۲۹]. پروژه HUWY به جوانان این امکان را می‌دهد تا موضوعات خود را بررسی کرده و نتایج را به سیاست‌گذاران ارائه دهند [۳۰].

۴. پارلمان دیجیتال

۴-۱. تحول دیجیتال

تحول دیجیتال در نسبت با پارلمان، به معنای به کارگیری ابزارها و فناوری‌های جدید مبتنی بر دیجیتال در فرآیندها و فرهنگ پارلمانی است. این امر به عنوان بخشی از تلاش گسترده‌تر برای نوسازی و بهبود پارلمان‌ها و افزایش کارایی و اثربخشی آن‌ها اتفاق می‌افتد. تحول دیجیتال، خدمات بهینه و کاربرمحورتری را به نمایندگان، کارکنان و عموم مردم ارائه می‌دهد. تحول دیجیتال، سفری از نوآوری و نوسازی را توصیف می‌کند. هر پارلمان از جای متفاوتی شروع می‌کند، با سرعت خود پیش می‌رود و تا جایی که می‌تواند، پیش می‌رود. جاه‌طلبی تشویق می‌شود، اما همیشه با درک ریسک و واقعیت‌های فرهنگ، هزینه‌ها و منابع محدود خواهد شد [۳۱]. حوزه‌های متأثر از تحول دیجیتال در شکل ۳ ارائه شده است.

شکل ۳. حوزه‌های متأثر از یک برنامه تحول دیجیتال [۳۱]

تحول دیجیتال جایگزینی دو سیستم کامپیوتری با یکدیگر نیست؛ بلکه یک برنامه گسترده در سطح پارلمان است که نیازهای تجاری آینده را درک کرده و چشم‌انداز فنی را برای پشتیبانی از آن نیازها مجدداً ترسیم می‌کند. این مفهوم یک برنامه جامع است که از فناوری‌های دیجیتال برای تغییر نحوه تفکر، کار و رفتار یک سازمان استفاده می‌کند. در قلب تحول، فرهنگ سازمان و باورهای فرهنگی (ضمنی و صریح) که رفتار را هدایت می‌کنند، قرار دارد. در این راستا، تمرکز بر پنج حوزه اصلی یعنی داده، افراد، فرآیند، معماری و برنامه‌ها ضروری است (شکل ۴).

شکل ۴. برنامه تحول دیجیتال: پنج حوزه اصلی تمرکز [۳۱]

- **افراد:** تحول دیجیتال موفق، نحوه کار افراد و تفکر آن‌ها در مورد کارشان را تغییر می‌دهد. تمرکز باید بر ایجاد شایستگی به جای سواد دیجیتال باشد. این امر همچنین شامل تفکر زود هنگام در مورد نتایج مطلوب برای کاربران و ساخت سیستم‌هایی است که به جای اینکه کاربران را ملزم به سازگاری با فناوری کند، سیستم را بر اساس تجربه آنان طراحی می‌کند.
- **فرایند:** ترسیم نحوه کار سازمان، تعریف فرآیندهای تجاری و شناسایی حوزه‌های بهبود ضروری است. این کار با درک جایگاه فعلی سازمان آغاز می‌شود و سپس به بررسی جایگاه آن در آینده می‌پردازد.
- **معماری:** تدوین یک نقشه راه در سطح سازمانی برای فناوری زیربنایی، از فرآیندها و فرهنگ جدیدی که قرار است معرفی شود، پشتیبانی خواهد کرد. این امر، شکل سکوه‌های برخط و برنامه‌های آینده را تعریف خواهد کرد. به عنوان مثال، بررسی خواهد کرد که آیا سیستم‌ها باید داخلی باشند یا مبتنی بر ابر، و همچنین ارزیابی می‌کند که چه استانداردهای اصلی و اقدام‌های امنیتی باید اعمال شوند.
- **برنامه‌ها:** برنامه‌ها تجربه کاربری را فراهم می‌کنند و عملکردهای ضروری را برای حمایت از فعالیت‌های سازمان انجام می‌دهند. با شناسایی نیازهای تجاری و شرایط فنی، سازمان‌ها مجموعه‌ای از فناوری‌ها را توسعه می‌دهند که این الزامات را برآورده کند و در عین حال کارآمد، مقرون به صرفه و قابل رشد باشد تا قابلیت سازگاری با نیازهای آینده را نیز داشته باشد.
- **داده‌ها:** درک این نکته مهم است که چه داده‌هایی توسط سازمان نگهداری می‌شود (و چه داده‌هایی از قلم افتاده است)، چگونه (و چرا) از آن‌ها استفاده می‌شود و چگونه (با سایر سیستم‌ها، با کاربران و در قالب‌های باز خارج از پارلمان) به اشتراک گذاشته می‌شود [۳۱].

۲-۴. پارلمان دیجیتال

همانطور که اشاره شد، تحول دیجیتال یک فرایند تکاملی است که با بهره‌گیری از قابلیت‌ها و فناوری‌های دیجیتال، مدل‌های سازمانی، فرایندهای عملیاتی و تجربه‌های کاربران، آن‌ها را توانمند می‌کند تا از این رهگذر ارزش ایجاد کند و مزایای فراوانی برای کاربران و مجریان آن به همراه داشته باشد. باید این نکته را در ذهن داشت که نهادهایی مانند پارلمان‌ها مجموعه‌ای از عناصر مشخص مانند فرآیند، افراد، ساختار، فرهنگ و سامانه‌های اطلاعاتی هستند. این امر به‌طور قوی با این واقعیت مرتبط است که فرآیندهای تحول دیجیتال باید به سنت‌های پارلمان احترام بگذارند و طبیعت سازنده توافق آن را مدنظر قرار دهند. آثار تحول دیجیتال را می‌توان به دو دسته متمرکز بر مشتری/کاربر یا متمرکز بر سازمان تقسیم کرد [۳۲].

قوای مقننه در سطح جهانی از مجموعه گسترده‌ای از ابزارهای تحول دیجیتال بهره‌برداری می‌کنند. این ابزارها شامل جستجوی آنلاین سوابق جلسات، رأی‌گیری الکترونیکی، و دسترسی به گزارش‌های کمیسیون‌ها و کمیته‌ها هستند. همچنین، این نهادها به آموزش کارکنان، تبدیل گفتار به متن و بالعکس نیز توجه دارند. با توجه به ویژگی‌های فرآیندهای داخلی مجلس شورای اسلامی مانند قانونگذاری، مسیر تحول دیجیتال در این نهاد فراتر از به‌کارگیری ساده راه‌حل‌های دیجیتال در عملیات مرتبط است.

شکل ۵. آماری از اقدامات پارلمان‌ها برای تحقق تحول دیجیتال [۲۴]

به‌عنوان نمونه، منابع دیجیتال برای پشتیبانی از فعالیت‌های کمیته‌ها، استفاده از فناوری برای ارتقاء شفافیت و اطلاع‌رسانی عمومی، برقراری ارتباط و مشارکت از طریق وبسایت‌های پارلمانی، ایجاد شبکه‌سازی و توسعه مطالعات مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات، و طراحی پایگاه‌های داده و اینترنت برای نظارت بر فعالیت‌های اجرایی به‌خوبی مشهود است [۳۰].

تحول دیجیتال در قوه مقننه تنها محدود به فناوری نیست. قوای مقننه نهادهای نمایندگی پیچیده‌ای هستند که می‌توانند از دیجیتالی شدن مداوم به‌ویژه در استفاده از فناوری‌های نوظهور بهره‌مند شوند. قوه مقننه مسئول مشورت و تنظیم زندگی در جامعه، نظارت بر اعمال قوه مجریه و نمایندگی سیاسی متکثر است. نهادهای قانونگذاری به‌عنوان ساختارهای اجتماعی، بر اساس عناصر تاریخی، فرهنگی و مذهبی شکل می‌گیرند و با ایجاد هویت ملی یا منطقه‌ای توسعه می‌یابند. بر این اساس، تنوع زیادی در پیچیدگی ساختار داخلی مجامع پارلمانی در سراسر جهان وجود دارد. این تفاوت‌ها را می‌توان با فرآیندهای مختلف مرتبط با هر پارلمان و شرایط سیاسی که در آن توسعه یافته توضیح داد. این بدان معناست که عناصر اجتماعی موجود در جامعه در فرهنگ نهاد پارلمان و فرآیندهای درونی آن نیز حضور دارند، هرچند که گاه بر خلاف حکمرانی مؤثر عمل می‌کنند [۱].

این زمینه مختصر تفاوت اساسی بین تحول دیجیتال در یک نهاد قانونگذاری و سایر عرصه‌ها را نشان می‌دهد. توسعه یک استراتژی تحول دیجیتال برای یک نهاد قانونگذاری مستلزم داشتن دانش عمیق از فرآیندهای موجود است. بدین معنا که به جای تکرار این فرآیندها با استفاده از فناوری‌های نوین، ایجاد یک تحول واقعی نیاز است تا در جهت منافع مورد نظر برای مجلس، بازیگران داخلی آن و جامعه عمل کند [۳۱].

گزارش پارلمان الکترونیکی جهانی ۲۰۲۴، ارزیابی جامعی در استفاده از فناوری دیجیتال در پارلمان‌های سراسر جهان ارائه می‌دهد. این گزارش بر اساس پاسخ‌های نظرسنجی از ۱۱۵ پارلمان در ۸۶ کشور و ۲ پارلمان فراملی از اکتبر ۲۰۲۳ تا ژانویه ۲۰۲۴ تهیه شده است. این نظرسنجی به‌صورت آنلاین و به سه زبان انگلیسی، فرانسوی و اسپانیایی انجام شد. به منظور رعایت اصول آماری، ۴۲ درصد از پارلمان‌ها با کمتر از ۱۰۰ عضو، ۳۸ درصد با ۱۰۰ تا ۲۹۹ عضو و ۲۰ درصد با بیشتر از ۳۰۰ عضو انتخاب شده‌اند. همچنین ۳۶ درصد از پارلمان‌های تحت بررسی از اروپا، ۲۴ درصد از آفریقای جنوبی، ۱۲ درصد از آمریکا، ۱۱ درصد از آسیا، ۹ درصد از منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و ۸ درصد از منطقه اقیانوس آرام انتخاب شده‌اند. شکل ۵ نمایی از تلاش‌های پارلمان‌ها در راستای تحول دیجیتال را ارائه می‌دهد [۲۴].

۵. پارلمان الکترونیک و دیجیتال: مزایا، اجزا و الزامات موفقیت

۵-۱. ارتباط بین پارلمان الکترونیک و پارلمان دیجیتال

تحلیل مفاهیم «پارلمان الکترونیک» و «پارلمان دیجیتال» که در بخش‌های قبلی بررسی شد، ممکن است در نگاه نخست این تصور را به وجود آورد که این دو مفهوم اختلاف چندانی با یکدیگر ندارند. با این حال، واقعیت این است که این دو حوزه از لحاظ اصول مفهومی و الزامات عملیاتی، تفاوت‌های عمیق و قابل توجهی دارند که لازم است با دقت به آن‌ها توجه شود.

همان‌طور که اشاره شد، پارلمان الکترونیک به استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای خودکارسازی و بهینه‌سازی فرآیندهای سنتی پارلمان اشاره دارد. به عبارت دیگر، این نوع پارلمان به طور خاص بر روی بهبود کارایی و تسهیل فرآیندها متمرکز است. این فرآیندها شامل ثبت دیجیتالی صورت‌جلسات، رأی‌گیری الکترونیکی، انتشار قوانین و گزارش‌ها به صورت آنلاین و تعامل با شهروندان از طریق ابزارهایی مانند پست الکترونیک و وبسایت‌هاست [۱۲].

به عنوان مثال، بسیاری از پارلمان‌ها در کشورهای اروپایی به‌طور گسترده‌ای از چنین سامانه‌هایی برای تسهیل فرآیندهای خود استفاده می‌کنند. بهره‌گیری از سیستم‌های الکترونیکی در رأی‌گیری به کاهش زمان و هزینه‌های مرتبط با برگزاری جلسات و فرآیندهای قانونی کمک کرده و شفافیت را در نتایج رأی‌گیری افزایش داده است. در پارلمان الکترونیک، کارکنان و نمایندگان قانونی قادرند که به راحتی به اطلاعات و مستندات از طریق وبسایت‌ها و سیستم‌های آنلاین دسترسی پیدا کنند.

از سوی دیگر، پارلمان دیجیتال یک تحول دیجیتال بنیادین در عملکرد، ساختار و فرهنگ پارلمان‌ها را به تصویر می‌کشد. این تحول شامل استفاده از فناوری‌های پیشرفته‌ای نظیر هوش مصنوعی، زنجیره بلوکی،^۱ داده‌کاوی، و تحلیل کلان داده‌ها، واقعیت مجازی و افزوده، و پلتفرم‌های مشارکت دیجیتال است. هدف از این نوع پارلمان بهبود نحوه قانونگذاری، نظارت و تعامل عمومی با استفاده از فناوری‌های نوین و تحولی است [۳۱].

برای مثال، سیستم‌های هوش مصنوعی می‌توانند به تحلیل نظرات عمومی کمک کرده و به‌طور خودکار به صورت مشاوره‌ای در فرآیندهای قانونی استفاده شوند. همچنین، فناوری بلاک‌چین می‌تواند به امنیت و شفافیت فرآیندهای رأی‌گیری و ذخیره‌سازی اطلاعات کمک کند. این نوع از تعاملات فناوری، می‌تواند روش‌های نوینی برای مشارکت شهروندان در فرآیندهای قانونی ایجاد کند، به طوری که آن‌ها بتوانند نظرات و پیشنهادهای خود را به راحتی به نمایندگان خود برسانند.

در مجموع، می‌توان گفت پارلمان الکترونیک و دیجیتال در دامنه و تمرکز متفاوتند. پارلمان الکترونیک عمدتاً بر روی خودکارسازی و کارآمدی فرآیندهای سنتی متمرکز است، در حالی که پارلمان دیجیتال به دنبال ایجاد تغییرات عمیق و بنیادی در عملکرد کلی نهادهاست. ضمن اینکه هر دو به دنبال افزایش شفافیت و پاسخگویی هستند، پارلمان دیجیتال از طریق فناوری‌های نوین می‌تواند محیطی باز و تعامل‌پذیر برای ارتباطات ایجاد کند که به نمایندگان اجازه می‌دهد به‌طور مؤثری به نیازها و نگرانی‌های شهروندان پاسخ دهند.

در نتیجه پارلمان الکترونیک نقطه آغاز مسیری به سمت تحول دیجیتال در نهادهای قانونگذاری است و پارلمان دیجیتال نتیجه نهایی این مسیر محسوب می‌شود. با توجه به تحولات سریع در فناوری، فرایند انتقال به سوی پارلمان‌های دیجیتال به سرعت در حال پیشرفت است.

۲-۵. مزایای پارلمان دیجیتال و الکترونیک

تحول دیجیتال و الکترونیک مزایای متعددی برای پارلمان‌ها دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد [۱]:

■ افزایش شفافیت و پاسخگویی

با دیجیتالی شدن مستندات و اطلاعات پارلمانی، فرآیندهای قانونی شفاف‌تر می‌شوند. به‌عنوان مثال، اگر صورت‌جلسات پارلمان به‌صورت آنلاین در دسترس عموم قرار گیرند، شهروندان می‌توانند به‌راحتی نظارت کنند که نمایندگان چگونه به مسائل مختلف پاسخ می‌دهند. این امر نه تنها به طور مستقیم باعث افزایش اعتماد عمومی می‌شود، بلکه موجب تقویت پاسخگویی نمایندگان نیز خواهد شد.

■ دسترسی آسان به اطلاعات

پارلمان‌های دیجیتال به مردم این امکان را می‌دهند که به‌راحتی به اطلاعات عمومی دسترسی داشته باشند. اطلاعات مربوط به قوانین، طرح‌ها و لوایح، برنامه‌های اجرایی و غیره در بستر وب در دسترس خواهد بود، به طوری که هر شخصی بدون نیاز به مراجعه حضوری می‌تواند به اطلاعات دسترسی داشته باشد.

■ تسهیل مشارکت شهروندان

فناوری‌های الکترونیکی می‌توانند به شهروندان این امکان را بدهند که به آسانی با نمایندگان خود در تماس باشند و در فرآیندهای تصمیم‌گیری نقش فعال‌تری ایفا کنند. این مشارکت می‌تواند از طریق نظرسنجی‌های آنلاین، برنامه‌های مرتبط با ارتباطات مستقیم یا حتی جلسات مجازی انجام شود.

■ افزایش کارایی عملیاتی

فناوری‌های دیجیتال می‌توانند کارمندان پارلمان را در انجام وظایف خود در سریع‌ترین زمان ممکن یاری دهند. این کاربردها نظیر خودکارسازی فرآیندهای اداری تا ابزارهای مدیریت پروژه است که می‌توانند به کاهش زمان‌ها و خطاها منجر شوند.

■ تحریک نوآوری

فناوری‌های جدید این پتانسیل را دارند که به افزایش نوآوری در خدمات و فرآیندهای پارلمانی منجر شوند. با استفاده از فناوری‌های جدید، پارلمان‌ها می‌توانند روش‌های نوینی برای ارائه خدمات خود به نمایندگان و شهروندان اتخاذ کنند.

۳-۵. مؤلفه‌ها و فناوری‌های مؤثر یک پارلمان دیجیتال و الکترونیک

یک پارلمان دیجیتال و الکترونیک باید دارای مؤلفه‌ها و فناوری‌های کلیدی باشد که در شکل ۶ ارائه شده است [۳۳] و [۳۴]. پارلمان‌های دیجیتال و الکترونیک نیازمند ترکیبی از مؤلفه‌ها و فناوری‌های کلیدی هستند که شامل سکوه‌های همکاری آنلاین، سیستم‌های مدیریت اطلاعات، زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ابزارهای امنیت سایبری می‌شود. این پارلمان‌ها باید از فناوری‌هایی استفاده کنند که به افزایش شفافیت، بهبود کارایی و پاسخگویی بیشتر کمک می‌کنند. ادغام فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و بلاک‌چین با سامانه‌های نحوه کار پارلمان می‌تواند به تصمیم‌گیری بهتر و تعامل مؤثرتر با شهروندان منجر شود.

شکل ۶. مؤلفه‌ها و فناوری‌های مؤثر یک پارلمان دیجیتال و الکترونیک [۲۴]

۴-۵. ویژگی‌ها و نکات کلیدی برای موفقیت یک پارلمان دیجیتال و الکترونیک

برای ایجاد یک پارلمان دیجیتال و الکترونیک مؤثر، چندین ویژگی کلیدی وجود دارد که به هماهنگی و هم‌افزایی میان تمامی اجزای پارلمان کمک می‌کند. چشم‌انداز و راهبرد دیجیتال یکی از ابتدایی‌ترین این ویژگی‌هاست. این راهبرد نه تنها باید تدوین شود، بلکه باید به‌طور دوره‌ای مورد بازنگری قرار گیرد تا با تحولات فناوری و نیازهای جامعه هماهنگ باشد. فرایند طراحی یک برنامه راهبردی سه‌ساله می‌تواند شامل توسعه زیرساخت‌های دیجیتال، تقویت امنیت سایبری و برگزاری کمپین‌های آگاهی عمومی باشد. این برنامه‌ریزی پیشرفته نقش بسزایی در تعیین مسیر و استانداردها برای استفاده مؤثر از فناوری‌های جدید ایفا می‌کند.

رهبری مؤثر و حکمرانی نیز از دیگر عوامل کلیدی در موفقیت پارلمان دیجیتال است. رهبران باید توانایی هدایت تیم‌های متنوع و مدیریت پروژه‌های دیجیتال را داشته باشند. تعیین یک مدیر ارشد فناوری اطلاعات که مسئولیت راهبرد دیجیتال پارلمان را بر عهده بگیرد، می‌تواند در هدایت و نظارت بر پروژه‌ها و تأمین تطابق بین اهداف و فعالیت‌ها مؤثر باشد. این نوع رهبری باید با تأکید بر مسئولیت‌پذیری و شفافیت، فضای همکاری را در میان کارمندان و نمایندگان تقویت کند [۳۵].

ایجاد یک فرهنگ نوآوری و بازخورد یکی از الزامات اساسی برای موفقیت تحول دیجیتال است. فضایی باید ایجاد شود که در آن افراد بتوانند آزادانه ایده‌های جدید را بیان کنند و از تجربیات خود و دیگران بیاموزند. برگزاری رویدادهای نوآوری، می‌تواند به نمایندگان فرصتی برای ارائه ایده‌ها و بهبود فرآیندها ارائه دهد، که در نهایت به بهبود کارایی و کیفیت خدمات می‌انجامد. این فرهنگ تشویقی به نمایندگان انگیزه می‌دهد تا به جست‌وجوی راه‌های جدید و مؤثرتر برای حل مشکلات موجود بپردازند.

مشارکت **ذی‌نفعان** در فرآیندهای تصمیم‌گیری و طراحی سیاست‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این تعامل به نمایندگان کمک می‌کند تا از نیازها و دغدغه‌های جامعه آگاهی پیدا کنند. برگزاری جلسات عمومی آنلاین برای جمع‌آوری نظرات شهروندان درباره لایحه‌های جدید، می‌تواند به تقویت ارتباطات و افزایش اعتماد عمومی به پارلمان کمک کند. چنین رویکردی نه تنها شامل شهروندان می‌شود، بلکه به ایجاد سیاست‌های عمومی با توانایی پاسخگویی به تقاضای واقعی جامعه کمک می‌کند [۳۶].

از دیگر ویژگی‌های ضروری، **زیرساخت دیجیتال و امنیت قوی** است. فراهم کردن زیرساخت فناوریانه امن و مقیاس‌پذیر برای پشتیبانی از سیستم‌های دیجیتال و حفاظت از اطلاعات حساس به شدت ضروری است. این امنیت باید شامل راهکارهای جامع سایبری باشد که به‌طور مداوم به‌روزرسانی شوند. همچنین، برگزاری دوره‌های آموزشی و سمینارها برای نیروی انسانی در زمینه امنیت سایبری، به افزایش آگاهی کارکنان در برابر تهدیدات موجود کمک خواهد کرد.

برای تضمین موفقیت در فرآیندهای دیجیتال و الکترونیک، توجه به **رهبری قوی و راهبردی الزامی** است. شناخت دقیق از اهداف تحول دیجیتال و توانایی رهبری اعضا اهمیت بالایی دارد. رهبران باید قادر به تعیین اهداف روشن برای پروژه‌های دیجیتال و برگزاری جلسات مداوم برای ارزیابی پیشرفت آن‌ها باشند. این ابزار موجب ایجاد حس تعهد و مسئولیت‌پذیری در میان اعضای تیم خواهد شد [۳۷].

برنامه‌ریزی جامع و ارتباطات شفاف از دیگر نکات کلیدی برای موفقیت در تحول دیجیتال است. وجود یک برنامه مشخص که چگونگی اجرای تحول دیجیتال و ارزیابی اثرات آن را تبیین کند، به همراه بسترهای ارتباط مؤثر، مثل به‌روزرسانی‌های مستمر، می‌تواند به هم‌افزایی میان اعضا کمک کند. طراحی گزارش‌های ماهانه برای به‌روزرسانی تمامی ذی‌نفعان در پروژه‌های دیجیتال می‌تواند شفافیت را افزایش دهد و حس مشارکت را در میان ذینفعان تقویت کند.

لازم است به‌منظور بهبود کارایی کلی پارلمان، **شناسایی و به‌روزرسانی فرآیندهای قدیمی** به‌طور منظم انجام شود. این کار شامل بررسی دوره‌ای عملکرد سیستم‌ها و ارزیابی نیاز به فناوری‌های جدید است تا اطمینان حاصل شود که فرآیندهای موجود با نیازهای روز هماهنگ باشد [۳۸].

۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در دنیای امروز، تحولات سریع فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌ویژه در حوزه قانونگذاری و حکمرانی الکترونیک، نیازمند توجه ویژه‌ای از سوی نهادهای قانونی از جمله مجلس شورای اسلامی است. ارائه شرایط بهینه برای ایجاد پارلمانی دیجیتال و هوشمند، مستلزم تدوین سیاست‌ها و استراتژی‌های مدون و جامع است که به تسهیل و تسریع فرآیندهای قانونگذاری کمک کند.

توصیه‌های ارائه‌شده در این گزارش، با هدف ارتقا سطح کارایی و انواع فرآیندهای پارلمانی در عصر دیجیتال تدوین شده است. این توصیه‌ها شامل توسعه راهبردهای فناوری، حکمرانی داده، تقویت مشارکت عمومی، و بهبود زیرساخت‌های دیجیتال هستند. در این راستا، اهمیت همکاری میان دستگاه‌های دولتی و بخش خصوصی به‌منظور استقرار الگوهای مشارکتی نیز به‌خوبی روشن است. اجرای این سیاست‌ها و توصیه‌ها به‌عنوان گام‌های مؤثر در راستای تبدیل مجلس شورای اسلامی به یک نهاد دیجیتال، می‌تواند به بهبود شفافیت، پاسخگویی و کارآمدی بیشتر در فرآیندهای قانونگذاری بینجامد. بنابراین، توجه به این مسائل و پیگیری جدی برای اجرایی کردن آن‌ها در چارچوب قوانین و ضوابط موجود، از الزامات اساسی برای تحقق اهداف توسعه‌ای و دموکراتیک کشور محسوب می‌شود.

در نهایت، کارکرد مؤثر پارلمان دیجیتال به‌عنوان یکی از ارکان اساسی حکمرانی مطلوب، نیازمند مشارکت فعال تمامی ذی‌نفعان است. توانمندسازی کارکنان، ارتقای زیرساخت‌های فناوری و ایجاد سکوه‌های دیجیتال مناسب از جمله اقدامات کلیدی در این مسیر خواهند بود. در این راستا، توصیه‌های ارائه شده در جدول ۳ پیشنهاد می‌گردد.

جدول ۳. پیشنهاد توصیه سیاستی

نوع توصیه	توصیه سیاستی	الزامات و قیود اجرایی	دستگاه معین	دستگاه متولی	زمان‌بندی اجرا
توسعه راهبردی فناوری	برای توسعه راهبرد فناوری در مجلس شورای اسلامی، پیشنهاد می‌شود که وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات برنامه‌های جامع برای ترسیم مسیر تحول و انطباق فناوری‌های نوین در نهادهای قانونی ایجاد کند.	مطالعاتی در زمینه «توسعه راهبرد فناوری در نهادهای قانونی» با مشورت با مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، انجام گردد و نتیجه آن با عنوان «سند راهبردی توسعه فناوری نهادهای قانونی» معرفی شود.	مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی	مجلس شورای اسلامی	میان‌مدت
تقویت مشارکت مردم	به‌منظور تقویت مشارکت مردم، پیشنهاد می‌شود وزارت کشور اقدام به تصویب قوانین و سیاست‌های لازم برای بهره‌برداری از نظرات مردم و کارشناسان در زمینه قانونگذاری کند. همچنین، مجلس شورای اسلامی باید سکوه‌های دیجیتالی مناسبی را برای دریافت و بررسی نظرات عمومی طراحی کند.	محتوای این سکوه‌های دیجیتالی باید با توجه به مأموریت‌های کمیسیون اصل (۹۰) مجلس شورای اسلامی، در اختیار این کمیسیون قرار گیرد. همچنین، باید در طراحی این سکوه‌ها به تنوع فرهنگی و اجتماعی توجه شود.	کمیسیون اصل (۹۰)	وزارت کشور	میان‌مدت
ایجاد چارچوب‌های نظارتی	به‌منظور نظارت مؤثر بر روندهای تحول دیجیتال در مجلس شورای اسلامی، پیشنهاد می‌شود طراحی سیستم‌های نظارتی مبتنی بر داده در دستور کار مرکز آمار و فناوری اطلاعات مجلس، تحت نظارت معاونت نظارت مجلس قرار گیرد.	این سیستم‌ها باید شامل معیارهای ارزیابی اثربخشی و شفافیت فرآیندهای قانونگذاری باشند و ارزیابی‌های دوره‌ای و تحلیل‌ها را شامل شوند.	معاونت نظارت مجلس شورای اسلامی	مرکز آمار و فناوری اطلاعات و ارتباطات مجلس شورای اسلامی	کوتاه‌مدت
توسعه ظرفیت‌سازی و آموزش	در راستای ارتقای ظرفیت‌های دیجیتال کارکنان مجلس شورای اسلامی، پیشنهاد می‌گردد از ظرفیت آموزشی مدرسه حکمرانی و قانونگذاری شهید مدرس (ره) استفاده گردد.	نیاز به برنامه‌ریزی دقیق برای ارائه دوره‌های آموزشی در زمینه‌های دیجیتال و حقوقی دارد.	مدرسه حکمرانی و قانونگذاری شهید مدرس	وزارت آموزش و پرورش	میان‌مدت
مشارکت بخش خصوصی	برای ارتقا همکاری میان بخش خصوصی و نهادهای دولتی در توسعه فناوری‌های نوین، توصیه می‌شود وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، سیاست‌ها و قواعدی را در زمینه این مهم طراحی نماید.	تبصره «۱» بند «الف» ماده (۱۰۷) قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳-۱۴۰۷) از وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات می‌خواهد تا اقدام‌هایی در راستای نهادهای مشارکت عمومی خصوصی انجام دهد.		وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات	کوتاه‌مدت

* تداوم یا تقویت آیت‌ها یا اقدامات
** اصلاح رویه‌ها یا ایجاد سازوکارها

- [1] E-Parliament Systems and the Future of Parliaments. (2022). World Bank Blogs. <https://blogs.worldbank.org/en/governance/e-parliament-systems-and-future-parliaments>
- [2] Adnan, M., Ghazali, M., & Othman, N. Z. S. (2022). E-participation within the context of e-government initiatives: A comprehensive systematic review. *Telematics and Informatics Reports*, 8, 100015. <https://doi.org/10.1016/j.teler.2022.100015>
- [3] Guide to digital transformation in parliaments. (2025.). Retrieved February 25, 2025, from https://asgp.co/wp-content/uploads/2023/09/IPU_Digital_Transformation_Parliaments_EN_LR.pdf
- [4] E, D. (2017). *Big data : a very short introduction*. Oxford University Press.
- [5] Digital government: Digital and data-driven decision making. (2024). Deloitte Italia; Deloitte. <https://www.deloitte.com/it/it/Industries/government-public/perspectives/digital-government.html>
- [۶] فصیحی، محمدامین، رجبی، ابوالقاسم، علوی، فاطمه. (۱۳۹۶). گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶: ۱. شاخص های پارلمان الکترونیکی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵۷۱۲. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1049212>.
- [۷] فصیحی، محمدامین، رجبی، ابوالقاسم، علوی، فاطمه، حسن پور، اسماعیل. (۱۳۹۶). گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶: ۲. برنامه ریزی و مدیریت فناوری اطلاعات پارلمانی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵۸۰۲. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1049212>.
- [۸] علوی، فاطمه، فصیحی، محمدامین، رجبی، ابوالقاسم، حسن پور، اسماعیل. (۱۳۹۷). گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶: ۳. سیستم های اطلاعاتی و کتابخانه های پارلمانی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵۹۱۲. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1063019>
- [۹] علوی، فاطمه، فصیحی، محمدامین، رجبی، ابوالقاسم، حسن پور، اسماعیل. (۱۳۹۷). گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶: ۴. وبگاه های پارلمانی و ارتباطات پارلمانی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵۹۶۰. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1067741>
- [۱۰] فصیحی، محمدامین، رجبی، ابوالقاسم، علوی، فاطمه، حسن پور، اسماعیل. (۱۳۹۷). گزارش پارلمان الکترونیکی سال ۲۰۱۶: ۵. پیمایش سازمان های ناظر بر پارلمان، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵۹۵۲. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1067005>
- [11] Mazur, T., & Flogaitis, S. (2023). Electronic parliament as a factor of sustainable development: History and prospects. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 13(2), 19-29. doi: 10.56215/naia-chasopis/2.2023.19.
- [12] Cincunegui, Juan de Dios. (2022). *Parliamentary Diplomacy and the International Relations*

of Parliaments: Challenges and Opportunities in the Face of Digital Transformation. European Liberal Forum.

[13] UK Parliament. (2019). What is the role of Parliament? UK Parliament. <https://www.parliament.uk/about/how/role/>

[14] Samuel Oni, Aderonke A. Oni, Daniel E. Gberevbie & Olaniyi Trust Ayodele. (2021) E-parliament and constituency representation in Nigeria, *Cogent Arts & Humanities*, 8:1, 1878590, DOI: 10.1080/23311983.2021.1878590.

[15] The International Bank for Reconstruction and Development /The World Bank. (2003). e-Parliaments: The Use of Information and Communication Technologies to Improve Parliamentary Processes.

[16] Koryzis, D., Dalas, A., Spiliotopoulos, D., Fitsilis, F. (2021). ParlTech: Transformation Framework for the Digital Parliament. *Big Data Cogn.Comput*, 5(15). <https://doi.org/10.3390/bdcc5010015>.

[17] Papaloi, A., Gouscos, D. (2009). E-Parliaments and Novel Parliament-to-Citizen services, Creative Commons License.

[18] Samuel Oni, Aderonke A. Oni. (2014). E-parliament and Democratic Representation in African States: Prospects and Challenges. *International Journal of Computer and Technology*, 13(6).

[19] Tyumre, M. (2012). e-Parliament to e-Democracy: Creating a Model for Effective Management of Public Content.

[20] Amiri Zargabad, Sevda., & Seyed Hossein Malakouti Hashtjin. (2022). "E-parliament and its role in the realization of democracy" *Journal of Legal Research*, 20(48), 159-184.

[21] Romanelli, Mauro. (2011). Designing E-Parliaments.

[22] Romanelli, Mauro. (2015). Toward Sustainable Parliament, *Strategica*.

[23] Asimakopoulos, G., Antonopoulou, H., Giotopoulos, K., Halkiopoulos, C. (2025). Impact of Information and Communication Technologies on Democratic Processes and Citizen Participation. *Societies* 15(40).

[24] World e-Parliament Report 2024. (2024, November 16). Inter-Parliamentary Union. <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2024-10/world-e-parliament-report-2024>

[25] OECD (2017). Budgeting in Finland: The Role of Participatory Budgeting.

[26] WAVE Project (2020). Visualizing Arguments: Enhancing Public Deliberation. WAVE Project Website.

[27] VIDII Project (2021). Visualizing Public Discussion: Enhancing Citizens' Understanding. VIDII

Project Website

- [28] VoiceS Project (2022). Serious Games for Policy Learning. VoiceS Project Website
- [29] WeGov Project (2021). Social Media and Public Engagement. WeGov Project Website
- [30] HUWY Project (2022). Youth Engagement in Policy Making through social media. HUWY Project
- [31] Guide to digital transformation in parliaments. (2023). Inter-Parliamentary Union (IPU) and Association of Secretaries General of Parliaments (ASGP).
- [32] Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2022). Leading digital: turning technology into business transformation. Harvard Business Review Press.
- [33] Kaka, N., Madgavkar, A., Kshirsagar, A., Gupta, R., Manyika, J., Bahl, K., & Gupta, S. (2019, March 27). Digital India: Technology to transform a connected nation McKinsey. Www.mckinsey.com. <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/digital-india-technology-to-transform-a-connected-nation>
- [34] United Nations. (2020). E-Government Survey 2020 Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development With addendum on COVID-19 Response. [https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20\(Full%20Report\).pdf](https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20(Full%20Report).pdf)
- [35] United Nations. (2020). UNE-Government Survey 2020. Un.org. <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020>
- [36] OECD. (2024). Digital government. OECD. <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/digital-government.html>
- [37] Torfing, J. (2016). Collaborative Innovation in the Public Sector. In Research Portal Denmark. Technical University of Denmark. <https://doi.org/10.1353/book48834>
- [38] OECD. (2024, January 29). 2023 OECD Digital Government Index. OECD. https://www.oecd.org/en/publications/2023-oecd-digital-government-index_1a89ed5e-en.html.

گزیده سیاستی

برای تحول دیجیتال مجلس شورای اسلامی، ایجاد راهبردهای جامع فناوری اطلاعات و شفافیت در قانونگذاری ضروری است. این اقدام به تقویت مشارکت عمومی، بهبود فرآیندها و افزایش کارایی دستگاههای اجرایی کمک خواهد کرد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir